

Språk i eit kulturelt mangfald

Fagdag for skoleeiere og
barnehagemyndighetene i Møre og
Romsdal

26.04.13

Vigdis.glommen@hioa.no

nafo

NASJONALT SENTER FOR FLERKULTURELL OPPLÆRING

www.hioa.no/nafo

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

nafo
Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

www.hioa.no/nafo

Besøksadresse Wergelandsveien 27

Postadresse Høgskolen i Oslo og Akershus, NAFO, Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo

Telefon +47 22 45 22 82

E-post nafo@hioa.no

Vi tilbyr

- Veiledning
- Etterutdanning
- Nettverk
- Informasjon
- Læringsressurser

for barnehage, skole, voksenopplæring, barnehagemyndighet og skoleeiere

TEMA MORSMÅL

www.morsmal.no

Nettsted med

- læringsressurser på ulike språk for barnehage og skole
- artikler og informasjon om flerspråklighet, morsmålsundervisning og tospråklig opplæring

Utdanningsdirektoratets nasjonale sentre:

- **Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring**, Høgskolen i Oslo og Akershus
- **Naturfagsenteret**, Universitetet i Oslo
- **Fremmedspråksenteret**, Høgskolen i Østfold
- **Lesesenteret**, Universitetet i Stavanger
- **Nynorsksenteret**, Høgskolen i Volda
- **Matematikkenteret**, NTNU
- **Skrivesenteret**, Høgskolen i Sør-Trøndelag
- **Kunst- og kultur senteret**, Universitetet i Nordland

NAFOs fokusvirksomheter i Møre og Romsdal

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Fokusvirksomheter2/Fokusvirksomheter-Fylkesoversikt/Fokusvirksomheter-i-Moere-og-Romsdal>

Hvorfor skal kommunene arbeide med flerspråklige og flerkulturelle perspektiver i barnehage og skole?

Meld.St.6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk*

- ✓ «Mangfold og flerspråklighet er ressurser i det norske samfunnet og skal verdsettes i utdanningsløpet»
- ✓ «Verdier som demokrati og toleranse skal formidles av barnehagen, skolen (...)»
- ✓ «Langvarig andrespråksopplæring. (...) Det betyr at barnehagepersonalet bør ha nødvendig kompetanse i språkstimulering i en flerspråklig barnehage (...)»
- ✓ «Alle generelle tiltak i utdanningsløpet skal ta hensyn til det flerkulturelle mangfoldet (..) og ivareta minoritetsperspektivet.»

(s. 48)

Meld.St.24 (2012-2014) Framtidens barnehage

8.8.2 Vurderinger og tiltak

"Fortsatt innsats for å fremme minoritetsspråklige barns norskspråklige kompetanse er [...] viktig. Samtidig skal barns bruk av morsmål og anerkjennelse av flerkulturell kompetanse understøttes i det pedagogiske arbeidet i barnehagen.

Utdanningsdirektoratet og NAFO vil fortsatt ha en viktig rolle for utvikling av kompetanse og tilgjengelige flerspråklige og pedagogiske ressurser i barnehagen.

Regjeringen vil i 2013 styrke kompetanseutviklingen på det flerkulturelle området i hele utdanningssektoren gjennom barnehage- og skolebasert etterutdanning".

Kunnskapsdepartementets kompetanseløft 2013-2018

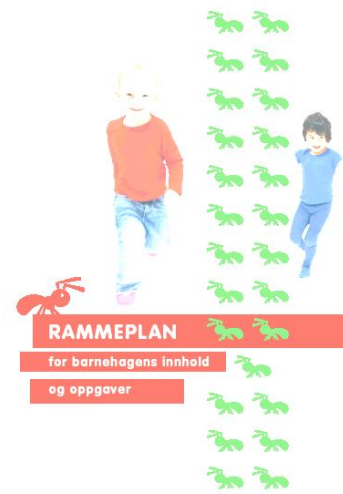
”Kunnskapsdepartementet vil i perioden 2013-2018 bruke 30 millioner kroner årlig til et kompetanseløft på det flerkulturelle området for ansatte i barnehage, grunnskole og videregående opplæring, herunder også voksenopplæring, samt kompetanseheving i universitets- og høyskolesektoren.

Det skal særlig satses på kunnskap om flerspråklighet, flerkulturell pedagogikk, andrespråksdidaktikk og voksenpedagogikk”.

Mangfoldsperspektiver i rammeplan for barnehagen

Språk, kultur, religion

Barnehagens samfunnsmandat

[...]det norske samfunnet er langt mer sammensatt enn tidligere. Det er derfor mange måter å være norsk på. [...]

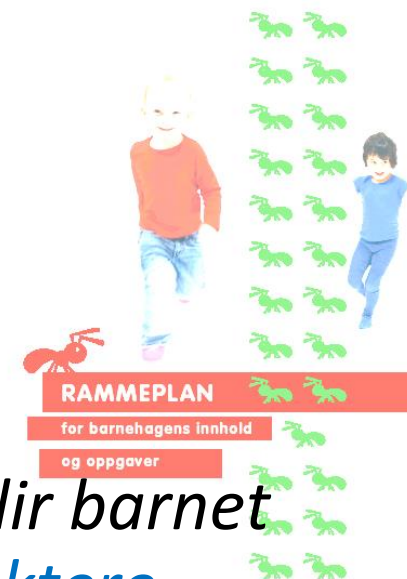
Det kulturelle mangfoldet skal gjenspeiles i barnehagen. Sosiale, etniske, kulturelle, religiøse, språklige og økonomiske forskjeller i befolkningen medfører at barn kommer til barnehagen med ulike erfaringer.

Barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger.

(Kunnskapsdepartementet 2011:8)

Barnehagens innhold

Omsorg, lek og læring

Ved å bli kjent med det som er forskjellig, blir barnet bevisst seg selv og sin personlighet. Å respektere forskjellighet er en del av barnehagens verdigrunnlag.

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

(Kunnskapsdepartementet 2011:29)

Språk

En rekke barn har et annet morsmål enn norsk og lærer norsk som andrespråk i barnehagen.

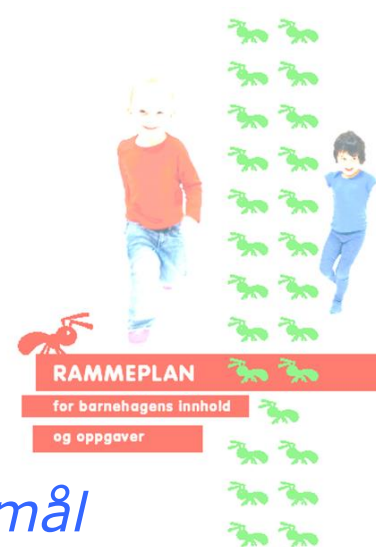
Det er viktig at barna blir forstått og får mulighet for å uttrykke seg.

Barnehagen må støtte at barn bruker sitt morsmål og samtidig arbeide aktivt med å fremme barnas norskspråklige kompetanse.

(Kunnskapsdepartementet 2011:35)

Språk

Personalet må

[...] vise *forståelse for betydningen av barns morsmål*

[...] oppmuntre barn med to- eller flerspråklig bakgrunn til å være språklig aktive og samtidig hjelpe dem til å få erfaringer som *bygger opp deres begrepsforståelse og ordforråd i norsk*

(Kunnskapsdepartementet 2011: 41)

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Barnehage/Temahefter>

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO/Barnehage/Ressurshefte2>

Statlig tilskudd til barnehager med minoritetsspråklige barn

[...]Målrettede språkstimuleringstiltak i førskolealder, herunder tospråklig assistanse i barnehage, vil kunne bidra til en bedre skolestart for barn som ikke har norsk som morsmål og på sikt øke barnas deltakelse på alle samfunnets arenaer. (Tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder, F-01-2011:15)

Kommunene (barnehagemyndighet) forvalter tilskuddordningen.

NAFOs kompetansetiltak i barnehagesektoren

(oppdrag fra Kunnskapsdepartementet eller Utdanningsdirektoratet)

2005-2010: Kompetansetiltak i språkstimulering og flerkulturell pedagogikk for barnehageansatte i alle landets fylker – i samarbeid med universiteter og høyskoler

2010-2012: Kompetansetiltak for to- og flerspråklige assistenter i barnehagen – KOMPASS – i samarbeid med universiteter og høyskoler

2011-2012: Pilotprosjekt om tospråklig assistanse i barnehagen.

2012-2014: Kompetansetiltak for barnehagemyndigheter – i samarbeid med universiteter og høyskoler

Kompetansetiltak for barnehagemyndigheter

2012-2014: Kompetansetiltak for barnehagemyndigheter.

Rambøll evaluerte barnehagemyndighetens deltakelse i NAFOs kompetansetiltak for barnehageansatte (2005-2010) og fant at

«[...]kommunenes lave og varierende grad av involvering påvirkes av kommunenes egen kompetanse i og generelle prioritering av kompetanseområdene språkstimulering og flerkulturell pedagogikk» (Rambøll 2010: 24).

➤ Barnehagemyndighetens rolle i kompetansetiltaket var heller ikke tydelig nok.

Mål for kompetansetiltaket

Kompetansetiltaket skal styrke barnehagemyndighetens kompetanse om flerspråklighet og flerkulturell pedagogikk.

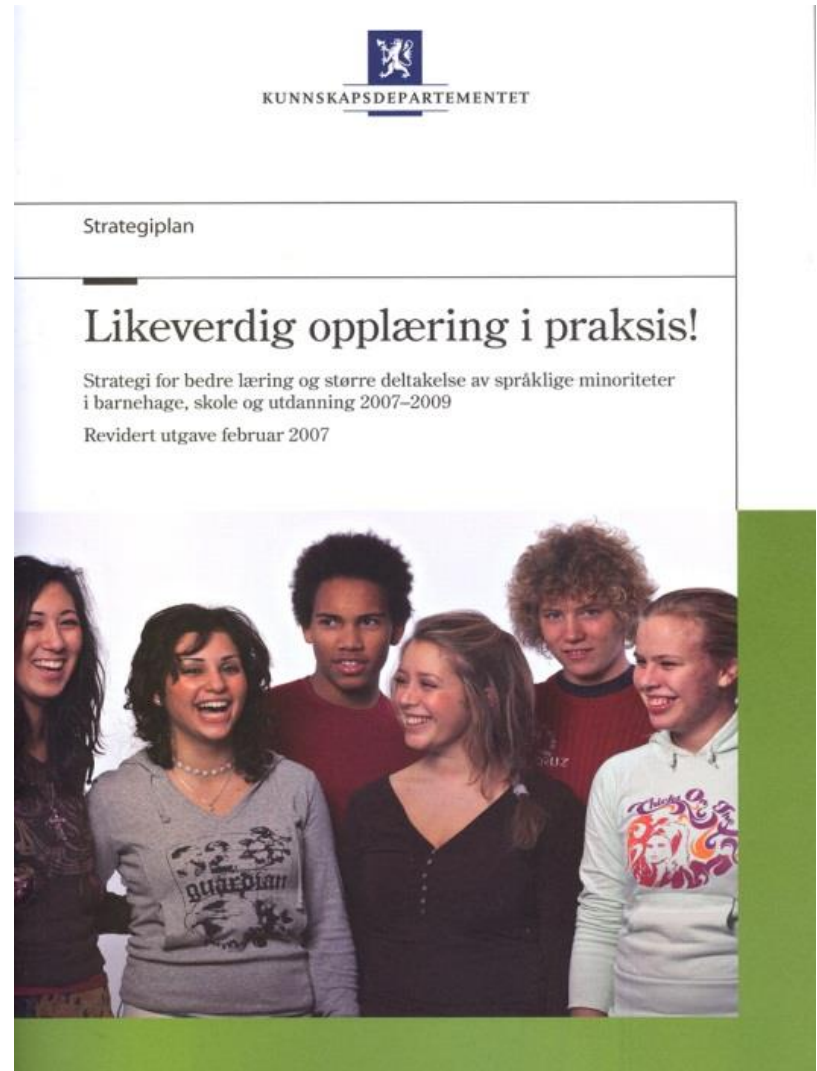
Dette innebærer:

- å styrke kommunenes arbeid med å implementere *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* (2011) når det gjelder flerspråklige og flerkulturelle perspektiver.
- å styrke kommunens rolle som tilsynsmyndighet og veileder overfor barnehagene når det gjelder flerspråklige og flerkulturelle perspektiver
- å styrke kommunenes rolle som forvaltere av den statlige tilskuddordningen *Tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder* (Rundskriv F-01-11)

Det er også et mål at kommunene som deltar i kompetansetiltaket kan tilføre barnehagesektoren kunnskap og erfaringer som kan bidra til å styrke arbeidet med likeverdig opplæring i barnehagen, og kan bidra til å synliggjøre ulike modeller for bruk av det statlige tilskuddet.

Språkløftet

Tiltak i strategiplanen

Språkløftet

- Hensikten med Språkløftet er å fremme gode språk – og norskferdigheter hos barn som har behov for språkstimulering – utvikle gode metoder for arbeid med språk
- Et utvalg barn følges to år i barnehage, to år i skole
- Inkluderer foresatte
- Bidra til god overganger mellom barnehage og skole
- Fremme samarbeid på tvers av forvaltningsnivåer
- Kompetanseutvikling for fagpersoner
- Utvikle modell for helhetlig tiltakskjede i kommunen

SAMMEN OM SPRÅK

<http://www.hioa.no/Om-HIOA/NAFO/Prosjekter-Tiltak>

Tiltakskjede i kommunen – samarbeid

iltakskjede - språkopplæring av minoritetsspråklige barn i Fredrikstad

www.fredrikstad.kommune.no/no/Tjenester/Barn-og-familie/Barnehage/Aktuelt/

Helsestasjon
Fast kontakt
barnehage/skole
Språk 4, motivere og informere

Koordinator SUO
Finner barn 4-5 år uten barnehageplass
Hjemmebesøk, motivere og informere

Åpen barnehage
Mor/far + barn
Språkstimulering
Søke plass i barnehage

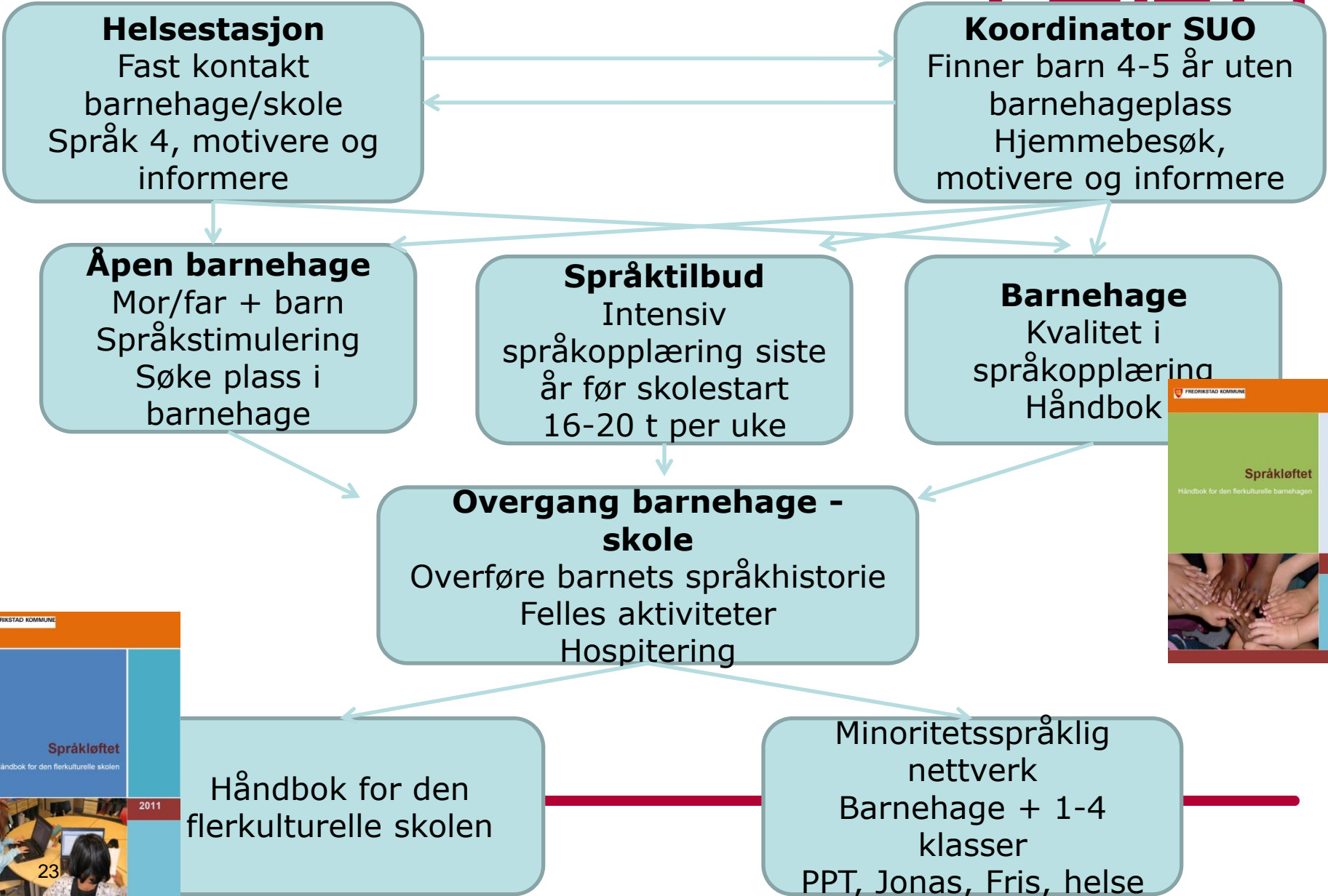
Språktilbud
Intensiv språkopplæring siste år før skolestart
16-20 t per uke

Barnehage
Kvalitet i språkopplæring
Håndbok

Overgang barnehage - skole
Overføre barnets språkhistorie
Felles aktiviteter
Hospitering

Håndbok for den flerkulturelle skolen

Minoritetsspråklig nettverk
Barnehage + 1-4 klasser
PPT, Jonas, Fris, helse

En helhetlig tiltakskjede (Fredrikstad)

- Helsestasjon- veileder og motiverer for språkstimulering, morsmålets betydning, informerer om åpen barnehage og barnehage, bistår med søknad, tester barn med Språk 4
- Språktilbud - Koordinator ved seksjon for utdanning og oppvekst - oversikt over barn uten barnehageplass, sørger for at barna gis tilbud om intensiv norskstimulering siste år før skolestart, korttidstilbud, utvides til barn 4 år
- Åpen barnehage – variert tilbud til barn sammen med en voksen, språkstimulering vektlegges, motiverer for å søke barnehageplass
- Barnehage – Gi variert og systematisk språkstimulering

Håndbok for den flerkulturell barnehagen

En helhetlig tiltakskjede forts.

- Overgang barnehage – skole

Barnehage: overføre barnets språkhistorie, gjennomføre felles aktiviteter med skolen

Foreldre: Samarbeider om barnets språkhistorie som overføres

Barn: Deltar på førskoledager og felles aktiviteter med elever

Ansatte: Gjensidig hospitering, ansatte i barnehage og skole

- Skole – Bygger videre på arbeidet i barnehage, *Handbok for den flerkulturelle skolen* – vektlegger foreldresamarbeid og samarbeid mellom lærere

- Ansatte i barnehage og skole – faglig påfyll, nettverk

Overgang barnehage –skole

Sammenhengen mellom barnehage og skole

samarbeid mellom ansatte i barnehage og skole

- **Samarbeidsmøter** – utveksling av erfaringer, samtaler om metoder, innhold, foreldrearbeid
Viktig at det forankres på ledernivå

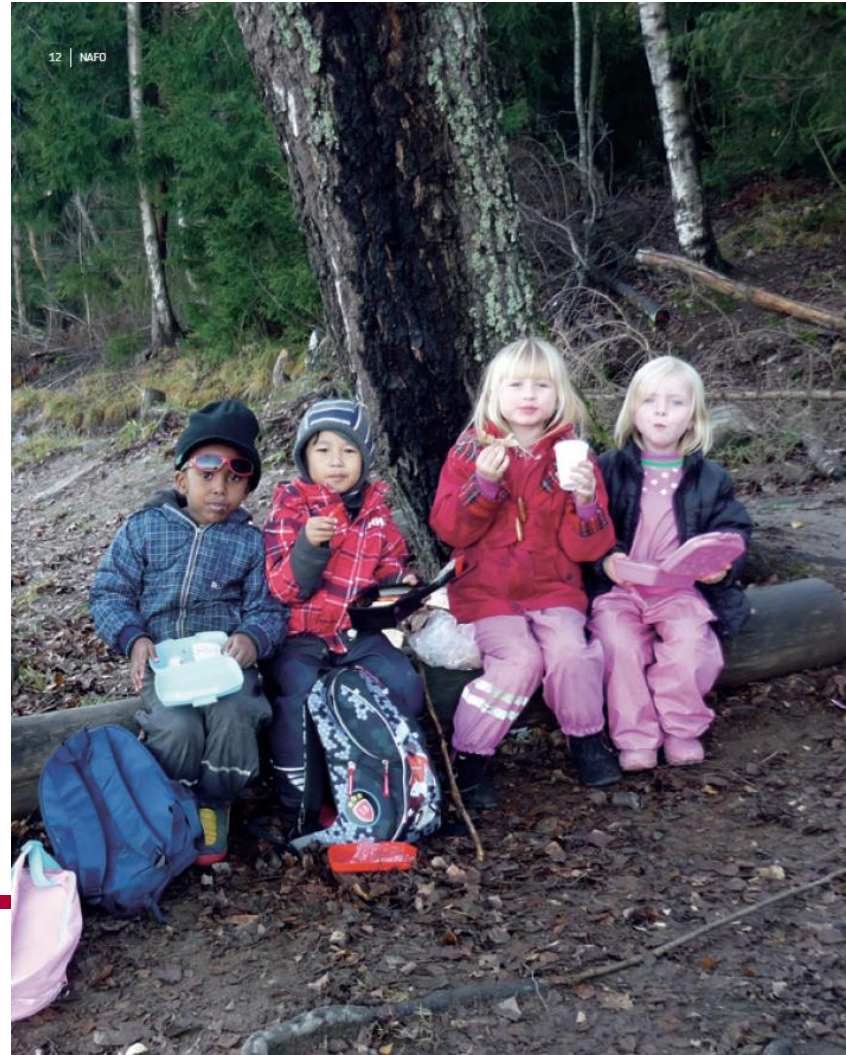
- **Hospitering** – Lærer hospiterer i barnehagen, pedagog fra barnehagen hospiterer på 1.trinn
Gir innblikk i arbeidet, kan bidra til ideutveksling, samarbeid om materiell

- **Felles kompetanseheving** - dialogkonferanser

Samarbeid ogm utvikling av materiell: Språktrappa

<http://www.spraktrappa.no/>

- Utarbeidet lokal læreplan for temabasert arbeid
- Samarbeid om valg av tema
- Kompetanseheving for personalet
- Skaper sammenheng for barn og foreldre

Overgangsrutiner

- Overgangsrutiner fra barnehage til skole for alle barn, og noe for flerspråklige barn (Tromsø)

	Når	Hva	Ansvar	Alle	Fler-språklige
1	August	Språkmappe opprettes	Barnehage		X
4	1.2.	Innmelding behov etter § 2.8	Enhetsleder skole		X

- Veileder med gode beskrivelse av tiltakene

Involvering av foreldrene

- **Overgangssamtalen** – foreldre, førskolelærere og lærere har erfaringsdeling om barnets språklige utvikling og sosiale kompetanse. Veiledende agende for samtalen.
- **Foreldremøte** - eget foreldremøte på skolen for foreldre til flerspråklige skolestartere. Styrere, lærere, SFO- ansatte, rektor og tolker.
- **Foreldretreff** - i uhøytidelig atmosfære

Materiell overføres

- «Barnets språkhistorie»
- Språkperm – språkmappe
- Vurdering av barnets språkkunnskaper
- Litteratur:
Snakk med oss, Aamodt og Hauge (red.), 2013

Dokumentasjon av språkutvikling

Barnas møte med skolen

- Femåringene besøker skolen ved ulike tilstelninger, konserter, fester
- Lesevenner og lesekompiser
- <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/lesevenner>

Språkløftet på Åssiden skole og Åssiden barnehage, Drammen kommune

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/sprakloftet-i-drammen-kommune/>

Systematisk arbeid med språk

«Skolen tar hensyn til og bruker elevenes forkunnskaper og bakgrunnskunnskaper som viktige ressurser for ny læring og kunnskapskonstruksjon»

Kamil Øzerk i «Med språklige minoriteter i klassen» (Selj, 2008)

- Arbeid med tema
- Temaet introduseres elevenes forkunnskaper aktiveres
- Etterarbeid på ulike måter, stoffet bearbeides
- Sikrer forståelig opplæring

«Samarbeidet mellom barnehage og skole er en vinn vinn- situasjon»
(Rektor Lillann Fanuelsen, Åssiden skole)

Tilpasset opplæring for flerspråklige elever

- ved at elevene får tilbud om særskilt norskopplæring, noen ganger også morsmålsopplæring og/eller tospråklig fagopplæring – i en overgangsperiode (Opplæringslovens § 2 – 8)
- Er dette tilstrekkelig?

Manglende forståelse av ord og uttrykk kan være en sannsynlig forklaring på sviktende forståelse av tekst hos minoritetsspråklige
(L.I.Kulbrandstad, 2003)

Det tar lang tid å lære et andrespråk (Jim Cummins)

Hverdagspråk

Ferdigheter som kreves for
uformell
hverdagskommunikasjon

- Frekvente, vanlige ord
- Grunnleggende grammatikk
- Normer og mønstre for språkbruk i vante sosiale kontekster

Skolens språk/Fagspråk

Språklig kompetanse som
kreves i
skolesammenheng

- Utvidet vokabular
- Flere abstrakte ord
- Større dybde i ordkunnskapen
- Mer avanserte grammatiske mønstre

Ordforrådet i fagtekster

Ikke-faglige ord _____

Allmennord

Vanlige
allmennord,
hverdagsord,
*Og, på, lese, svar,
femti*

Mindre vanlige allmennord,
mindre frekvente,
*Informasjon, aktivitet, effekt,
relativ, bidra,*

Faglige ord

*Klima, addisjon,
inflasjon, sonate*

- Derfor er det viktig at en får mulighet til å arbeide med språket i alle fag eller på tvers av fag (Bakken, 2007; Elizabeth Coelho, 2009)
- Fokus på innhold og fag i språkundervisningen
- Fokus på språk i undervisningen i alle fag
(Mary Schleppegrell)

- Men det tar enda kortere tid å utligne forspranget dersom en kan arbeide med skolespråket, det akademiske språket fagspråket eller de faglige begrepene på begge språkene sine
- Det er dette som er poenget med *tospråklig fagopplæring*.
- Tospråklig fagopplæring kan gjennomføres både med og uten tospråklig lærer.

Thor Ola Engen, 2012

Trekantsamarbeid – eksempel på samarbeid om fag

- Fag organiseres i ca. 6-ukers perioder.
- Lærer med ansvar for særskilt norsk får en oversikt over innholdet i samfunnsfag for perioden av kontaktlærere. Med utgangspunkt i denne lages en ordbank.
- Ordbanken blir levert til kontaktlærere og tospråklige lærere oversetter.
- Ordbanken legges på nettet på flere språk

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/trekantsamarbeid-og-ordbank/>

NAFOs Nettressurser

<http://www.hioa.no/Om-HiOA/NAFO>

www.morsmal.no

Vi ønsker tips, gode erfaringer og læringsressurser fra dere!

Og så til slutt:

- Helhetlig tenkning og samarbeid i kommunen
– hvordan legge til rette for det?
- Språklig og kulturelt mangfold til berikelse for alle – hvordan gjøres det i barnehage og skole?
- Alle har ansvar - hvordan arbeide for at dette angår alle i barnehage og skole?
- Kompetanseutvikling – hvordan bygge opp kompetansen barnehage og skole?